

Харченко М. В.,

*аспірант кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету*

ГЕНЕЗА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗСУДУ СУДДІ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ СПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІЙ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ НАУЦІ

THE GENESIS OF THE STUDY OF THE JUDGE'S DISCRETION DURING THE CONSIDERATION OF CASES IN ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS IN THE DOMESTIC ADMINISTRATIVE-LEGAL AND ADMINISTRATIVE-PROCEDURAL SCIENCE

У статті зроблено спробу визначити генезу дослідження розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві у вітчизняній адміністративно-правовій та адміністративно-процесуальній науці. Аналітичне опрацювання наукових джерел, які містять результати досліджень, що можуть стосуватись вивчення теоретичних та прикладних аспектів розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві, дозволило простежити ретроспективне становлення наукових поглядів щодо предмета дослідження, а також виявити відповідні тенденції щодо подальшого наукового аналізу на майбутнє. Відзначено наявність низки наукових робіт, результати яких пов'язані із досліджуваною темою, наприклад, характеристикою поняття і сутності розсуду (у різних його варіаціях), адміністративним розсудом в діяльності суб'єктів владних повноважень, процесуальним розсудом, проблемами його застосування (різними суб'єктами), що свідчить про підвищений науковий інтерес вчених-юристів до проблематики реалізації розсуду (в тому числі і щодо спеціального суб'єкта – судді) у різні роки та його подальше зростання. Доведено, що перманентні реформаційні процеси у державі, вдосконалення і модернізація норм діючого законодавства, перегляд положень правової доктрини, реальні вимоги часу обумовлюють нагальну потребу оновлення напрямків наукових спеціальних пошуків на підставі норм чинного міжнародного і національного законодавства, новітніх доктринальних здобутків та результатів нормотворчого і правозастосовчого процесів. Виокремлено умовні декілька напрямів такого дослідження: 1) наукові дослідження самого феномену розсуду взагалі, у тому числі в теоретико-правовому та окремих галузевих фахових аспектах (що дозволяє здійснити загальний аналіз поняття, визначити ознаки, дослідити генезу наукових поглядів, з'ясувати структуру правової основи регулювання зазначених відносин, провести класифікаційний розподіл на види і виокремлення певних критеріїв тощо); 2) наукові дослідження ресурсу розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві з урахуванням результатів наукових досліджень вчених-фахівців у сфері адміністративного права та процесу (що дозволяє з'ясувати специфіку розсуду судді саме у визначеній сфері, виявити проблеми у правозастосуванні і сформулювати можливі шляхи їх подолання). Такі напрямки свідчать про посилення спеціалізації доктринальних досліджень, що характеризується зосередженням уваги відносно окремих особливостей розсуду судді саме в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: *розсуд судді, судовий розсуд, адміністративне судочинство, дискреція, дискреційні повноваження, тлумачення, внутрішнє переконання.*

The article attempts to determine the genesis of the study of the judge's discretion during the consideration of cases in administrative proceedings in domestic administrative-legal and administrative-procedural science. Analytical processing of scientific sources, which contain the results of research that may relate to the study of theoretical and applied aspects of the judge's discretion during the consideration of cases in administrative proceedings, made it possible to trace the retrospective formation of scientific views on the subject of research, as well as to identify relevant trends regarding further scientific analysis for the future. It is noted the presence of a number of scientific works, the results of which are related to the researched topic, for example, the characteristics of the concept and essence of discretion (in its various variations), administrative discretion in the activities of subjects of power, procedural discretion, problems of its application (by various subjects), which testifies to the increased scientific interest of legal scholars in the issue of exercise of discretion (including in relation to a special subject – the judge) in different years and its further growth. It has been proven that permanent reformation processes in the state, improvement and modernization of the norms of the

current legislation, revision of the provisions of the legal doctrine, real requirements of the time determine the urgent need to update the directions of scientific special searches on the basis of the norms of the current international and national legislation, the latest doctrinal achievements and the results of the rule-making and law-enforcement processes. Several conditional areas of such research have been singled out: 1) scientific studies of the phenomenon of judgment itself in general, including in theoretical and legal and individual branch professional aspects (which allows to carry out a general analysis of the concept, to determine the signs, to investigate the genesis of scientific views, to clarify the structure of the legal basis regulation of the specified relations, carry out a classification division into types and by highlighting certain criteria, etc.); 2) scientific studies of the resource of the judge's discretion during the consideration of cases in administrative proceedings, taking into account the results of scientific research by scientists-specialists in the field of administrative law and process (which allows to find out the specifics of the judge's discretion in the specified area, identify problems in law enforcement and formulate possible ways overcoming them). Such directions testify to the strengthening of the specialization of doctrinal research, which is characterized by a focus on certain features of the judge's discretion in administrative proceedings.

Key words: *discretion of the judge, judicial discretion, administrative proceedings, discretion, discretionary powers, interpretation, internal conviction.*

Судовий розгляд адміністративних справ передбачає інтелектуально-вольову роботу судді щодо тексту нормативно-правових актів, положень правової доктрини, узагальнень судової практики для з'ясування обставин справи, обрання нормативно-правових актів та інших джерел права для вирішення цієї конкретної справи. Індивідуальний характер справи вимагає пошуку, поряд із нормами прямої дії, й тих джерел, які дозволяють забезпечити розгляд спірного питання й захисту прав людини у повному обсязі. Наявність колізій, оціночних положень, альтернативних, узагальнених положень, які у сукупності забезпечують «дефекти якості» актів законодавства (у широкому розумінні останніх) обумовлюють зростання активності судді щодо з'ясування «для себе» та роз'яснення, обґрунтування «для інших» положень тих джерел, які суддя вважає за доцільне застосовувати для вирішення конкретної справи. Така діяльність пов'язана із детальним опрацюванням судом наявних джерел права (в т.ч. й щодо пошуку конкретизуючих положень), звернення своєї уваги на положення національного, а також міжнародного законодавства та акти, які закріплюють європейські правові стандарти (з акцентом на їх роль і значення у системі джерел права, їх пріоритетність). Така діяльність також передбачає посилену інтелектуально-вольову діяльність судді щодо опрацювання судової (в т.ч. й міжнародної, європейської) практики для з'ясування тих чи інших положень, які є важливими для розгляду індивідуальної справи, для розуміння і значення термінів, словосполучень, векторів розгляду та захисту прав людини, як

для з'ясування «для себе» (внутрішньоспрямована робота судді), так і для обґрунтування прийняття конкретного рішення щодо особи, її прав, свобод, інтересів (зовнішньоспрямована діяльність судді). Розгляд будь-якої судової справи з об'єктивною необхідністю (насамперед, зумовленою «якістю» законодавства, різноманітністю наявних рішень з аналогічних або ж подібних справ тощо) активізує «творчу» інтелектуально-вольову діяльність судді, яка нерозривно пов'язана із певною свободою судді щодо продукування підсумкового акту за результатами розгляду і вирішення справи.

Аналітичне опрацювання наукових джерел, які містять результати досліджень, що можуть стосуватись вивчення теоретичних та прикладних аспектів розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві, дозволить простежити ретроспективне становлення наукових поглядів щодо предмета дослідження, а також виявити відповідні тенденції щодо подальшого наукового аналізу на майбутнє. Слід наголосити, що спеціальної комплексної монографічної праці, безпосередньо присвяченої дослідженню розсуду судді в адміністративному судочинстві, наразі у вітчизняній правовій доктрині немає. Однак, у той же час, слід відмітити наявність низки наукових робіт, результати яких пов'язані із досліджуваною темою, наприклад, характеристикою поняття і сутності розсуду (у різних його варіаціях), адміністративним розсудом в діяльності суб'єктів владних повноважень, процесуальним розсудом, проблемами його застосування (різними суб'єктами), що свідчить про підвищений науковий інтерес вчених-

юристів до проблематики реалізації розсуду (в тому числі і щодо спеціального суб'єкта – судді) у різні роки та його подальше зростання. До того ж, варто брати до уваги, що перманентні реформаційні процеси у державі, вдосконалення і модернізація норм діючого законодавства, перегляд положень правової доктрини, реальні вимоги часу обумовлюють нагальну потребу оновлення напрямків наукових спеціальних пошуків на підставі норм чинного міжнародного і національного законодавства, новітніх доктринальних здобутків та результатів нормотворчого і правозастосовчого процесів.

З огляду на наявні вітчизняні доктринальні джерела, можна умовно охарактеризувати результати наукових розробок з проблематики розсуду судді в адміністративному судочинстві у двох напрямках, зокрема:

1) дослідження феномену розсуду взагалі, у тому числі в теоретико-правому та окремих галузевих фахових аспектах (що дозволяє здійснити загальний аналіз сутності, визначити ознаки, дослідити генезу наукових поглядів, з'ясувати структуру правової основи регулювання зазначених відносин, провести класифікаційний розподіл на види тощо);

2) дослідження ресурсу розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві з урахуванням результатів наукових досліджень вчених-фахівців у сфері адміністративного права та процесу (що дозволяє з'ясувати специфіку розсуду судді саме під час розгляду адміністративних справ, виявити проблеми у правозастосуванні і сформулювати можливі шляхи їх подолання).

Щодо першого напрямку наукових досліджень з проблематики розсуду, слід звернути увагу на досить широкий спектр наукових робіт, в яких досліджується відповідне питання з точки зору теорії права, зокрема щодо формування судової практики, тлумачення норм права суддею, правозастосовального розсуду, зв'язку судового розсуду та аналогії права (в якості прикладу можна навести роботи авторів: Є.О. Зверев (щодо тлумачення міжнародних договорів національними судами) [1], С.С. Зміївська (щодо судової практики як джерела формування та розвитку права) [2], М.В. Котенко (щодо системного способу тлумачення та його використання в судовій практиці) [3], М.Б. Ріс-

ний (щодо правозастосовального розсуду) [4], Т.В. Росік (щодо ролі судової практики в сучасній правотворчості) [5], С.В. Шевчук (щодо загальнотеоретичних проблем нормативності актів судової влади) [6], С.М. Глубоченко (щодо концептуалізації поняття правозастосовчого судового розсуду) [7], О.Г. Кобан (щодо тлумачення права судом як елемента правотворчості) [8], О.С. Копитова (щодо елементів судового правозастосування) [9, 10], С.В. Шмаленя (щодо теоретичних питань судового розсуду при вирішенні справ за аналогією права) [11] та ін.).

Продовжуючи аналіз змістовного наповнення наукових досліджень в межах умовно виокремленого першого напрямку, не можна оминати увагою і роботи, що присвячені особливостям розсуду, зокрема судового розсуду в окремих сферах (галузевих напрямках), а саме:

– сфера конституційного права та діяльності Конституційного Суду України – наукові роботи, що стосуються особливостей актів тлумачення Конституційного Суду України, інтерпретаційних актів органів судової влади, дискреції судді-доповідача в конституційному провадженні, інституту окремої думки в конституційному судочинстві (наприклад, роботи науковців: О.Ю. Водяніков, П.В. Волвенко, В.В. Гончаров, В.В. Городовенко, Я.В. Горячек, О.Р. Дашковська, Г.С. Журавльова, Є.Л. Волков, Т.А. Занфірова, А.В. Айдинян, О.І. Кадикало, О.М. Ковальчук, М.В. Котенко, Д.Д. Лилак, І.О. Нікітіна, Л.М. Садула, Т.С. Хижняк, Л.В. Пішковці та ін.);

– сфера кримінального права та кримінального процесу – наукові праці з питань розсуду слідчого у кримінальному судочинстві України, окремої думки судді в кримінальному судочинстві, тлумачення і конкретизації кримінально-правової норми, кримінально-правової характеристики суддівського розсуду, розсуду у кримінальному процесі. Часто саме в дослідженнях кримінально-правового спрямування застосовується поняття «угляд» як синонім «розсуду» (автори: М.В. Багрій, О.С. Бісюк, Н.Р. Бобечко, О.В. Геселев, В.К. Грищук, В.С. Канцір, О.В. Капліна, В.В. Кубинець, А.С. Макаренко, Є.О. Наливайко, О.А. Панасюк, О.П. Рябчинська, О.О. Тор-

бас, С.В. Хилюк, Ю.М. Шмонько, О.О. Гуцин, В.Г. Яворська, та ін.);

– сфера цивільного права та цивільного процесу – наукові праці щодо дискреційних повноважень суду при розгляді цивільних справ, ролі процесуальної активності та розсуду суду при встановленні істини у цивільному судочинстві, судової правотворчості в цивільному судочинстві та її меж, наукових підходів щодо виокремлення категорії розсуду в цивільному праві України, методологічних підходів до тлумачення цивільно-правових норм судом, розсуду у контексті диспозитивності в цивільному праві, тлумачення правочинів судом (роботи таких авторів як М.Б. Гарієвська, А.О. Завгородня, О.В. Колісник, О.І. Косаренко, М.П. Курило, Д.М. Ясинок, Л.А. Литовченко, В.П. Паліюк, Я.М. Романюк, С.О. Теньков, І.А. Тітко, І.В. Турчин-Кукаріна, Т.В. Ющенко та ін.);

– сфера господарського права і господарського процесу – роботи щодо судового розсуду у господарському процесі, окремої думки судді у господарському процесі, суддівського розсуду при доказуванні у господарському процесі, підстав судового розсуду при встановленні факту зловживання процесуальними правами у господарському процесі, тлумачення змісту правочину господарськими судами України (автори: І.В. Булгакова, В.Д. Найфлейш, Т.В. Степанова, Л.М. Ніколенко, Ю.А. Ужакін, Г.В. Ямпольський та ін.);

– у сфері правосуддя та судоустрою (без галузевого поділу або приналежності) – з питань визначення змісту оціночних понять при здійсненні судового розсуду, добросовісності, розумності, справедливості судового розсуду, дискреції суду присяжних, особливостей застосування дискреційних правових норм, впливу суддівського розсуду на реалізацію процесуальних юридичних фактів, людиноцентричної дискреції судової влади, значення суддівського розсуду при здійсненні правосуддя, обґрунтованості застосування дискреційних повноважень у процесі організації правосуддя (роботи таких вчених як О.О. Бакалінська, В.В. Берч, Ю.М. Бисага, Г.В. Берченко, О.Г. Братель, В.М. Ватаманюк, О.М. Гаврилюк, Л.Й. Катеринчук, В.В. Городовенко, П.Д. Гуйван та ін.).

Щодо другого напрямку наукових досліджень, слід зауважити, що в адміністративно-правовому та адміністративно-процесуальному контексті розсуд також є предметом уваги вчених-адміністративістів. Так, можна звернути увагу на дещо «дуальний» підхід у цьому напрямку до дослідження питань розсуду серед вчених-адміністративістів:

а) вивчення питань розсуду в адміністративних правовідносинах, виокремлення адміністративного розсуду, в тому числі у діяльності органів публічної адміністрації, дослідження інституту дискреції суб'єкта владних повноважень, тлумачення актів адміністративного законодавства, проблеми визначення меж адміністративного розсуду, принципи адміністративного розсуду, природа і види адміністративного розсуду (наукові праці таких авторів як Н.А. Бааджи, В.М. Бевзенко, Т.І. Білоус-Осінь, Ю.Є. Вовк, О.А. Дишлева, О.Л. Жильцов, О.І. Костенко, А.В. Колчін, О.С. Лагода, В.О. Омелян, Г.В. Панова, Н.Б. Писаренко, С.А. Резанов, Г.Й. Ткач, Ю.І. Цвіркун, С.В. Шахов, І.С. Шкурська та ін.); та

б) безпосередньо дослідження розсуду в адміністративному судочинстві, зокрема щодо процесуального розсуду Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, меж процесуального розсуду адміністративних судів, принципів тлумачення понять і категорій адміністративного судочинства, змісту процесуального розсуду адміністративного суду, механізму реалізації судового розсуду в адміністративному судочинстві, обсягу свободи та меж судового розсуду адміністративного суду, змісту процесуального розсуду адміністративного суду в різних інстанціях (роботи таких науковців як В.М. Бевзенко [12, 13], О.В. Білоус [14], Н.Є. Блажівська [15], О.Г. Глухий [16], Ю.А. Дорохіна [17], М.В. Коваль [18], І.О. Кравченко [19], В.А. Кузьменко, А.А. Нижний [20], Ю.О. Легеза [21], О.М. Семеній [22], О.І. Сеньків [23], М.І. Смокович [24], С.Г. Стеценко [25], М.С. Сусак [26] та ін.).

Варто звернути увагу на результати окремих наукових робіт, які стосуються дослідження розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві. Так, наприклад, М.В. Коваль та О.І. Сеньків у своїй роботі

аналізують механізм реалізації судового розсуду в адміністративному судочинстві (2010 р.) [18] й доходять висновку, що законодавство передбачає у формі механізму реалізації судового розсуду в адміністративному судочинстві не просто сукупність юридичних засобів, що забезпечують вибір судом одного варіанта рішення з декількох можливих альтернатив та впливають на нього, а правову модель цілого інституту судового розсуду у цій сфері, що опосередковує його побудову і функціонування. Подальше адекватне наукове розкриття їх закономірностей в юридично-прикладному аспекті з бажаним їх закріпленням у, бодай, рекомендаційно-інституційних правових актах України сприятиме легітимному застосуванню цього явища суддями, зменшенню кількості суддівських помилок, допущених при реалізації судової дискреції, та, в цілому, допомогатиме державотворенню в Україні в частині утвердження справедливого суду відповідно до європейських стандартів.

О.І. Сеньків у дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Судовий розсуд в адміністративному судочинстві» (2012 р.) [23] досліджує юридичні закономірності реалізації судом розсуду в адміністративному судочинстві; розкриває юридичну природу, значення та види судового розсуду у даній сфері; визначає поняття «судовий розсуд в адміністративному судочинстві», його зміст і обсяг; розкриває та аналізує функції судового розсуду у вказаній галузі та їх соціальне призначення. У дослідженні автор доводить державно-правову природу та владно-регулятивне призначення механізму реалізації судового розсуду в адміністративному судочинстві, характеризує його систему, взаємозв'язки між її складовими елементами.

О.Г. Глухий також приділяє увагу розсуду судді адміністративного суду (2012 р.), аналізуючи співвідношення розсуду судді адміністративного суду й застосування оціночних понять податкового права України при вирішенні податкових спорів [16]. Автор характеризує основні чинники, що визначають розсуд судді адміністративного суду при здійсненні правосуддя з податкових справ, у яких застосовуються оціночні поняття права; розкриває взаємозв'язки цього розсуду з процесом застосування таких

понять при вирішенні податкових спорів в Україні. Науковець встановлює, що практичне застосування цих понять у процесі здійснення правосуддя можливе тільки за рахунок творчого мислення судді, тому належне осмислення цих понять є необхідною умовою правильного вирішення податкового спору.

У монографії Т.О. Коломоєць та В.О. Немченко «Внутрішнє переконання судді в адміністративному процесі: теоретико-правовий та праксеологічний аспект формування» (2013 р.) [27] окремий підрозділ (2.2) присвячений суддівському розсуду в адміністративному процесі, зокрема його поняттю, видам та їх характеристиці. У роботі автори аналізують взаємозв'язок суддівського розсуду із внутрішнім переконанням судді, при цьому розсуд пропонують розглядати в єдності двох аспектів: динамічного (інтелектуально-вольова владна діяльність, сутність якої полягає в наданні правозастосувальному суб'єкту у відповідних випадках повноваження вирішувати спірне правове питання, виходячи з цілей та принципів права, інших загальних положень закону, конкретних обставин справи, справедливості тощо) та статичного (зміст повноважень суду, що становлять його права та обов'язки, тобто правомочність суду, надана йому державою).

О.М. Семеній проводить науковий аналіз питання обсягу свободи та меж судового розсуду адміністративного суду (2018 р.) [22]. Автор з'ясовує обов'язкові компоненти, які впливають на зміст судового рішення, розкриває основні стандарти та правила поведінки суддів, закріплені на міжнародному та національному рівнях; класифікує межі розсуду суду через аналіз процесуальних норм. Висновок роботи зводиться до того, що судовий розсуд не може бути необмеженим задля недопущення свавілля.

В.М. Бевзенко у науковій статті «Зміст і види процесуального розсуду Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду» (2019 р.) [12] доводить, що з метою забезпечення виконання завдання адміністративного судочинства, його «гнучкості», якнайповнішого захисту та відновлення прав, свобод, інтересів фізичних (юридичних) осіб, ефективного здійснення процесуальних функцій адміністративні суди, так само як і Касацій-

ний адміністративний суд у складі Верховного Суду (КАС у складі ВС) наділені процесуальними повноваженнями, що їх вони реалізують на власний розсуд. Водночас, процесуальний розсуд КАС у складі ВС не може бути безмежним, свавільним. Означений розсуд (свобода дій) зумовлюється фактичними обставинами, приписами законодавства, судовою практикою, практикою Європейського суду з прав людини.

Ю.А. Дорохіна присвячує свою наукову увагу питанням змісту процесуального розсуду адміністративного суду у справах, ускладнених публічним правонаступництвом (2019 р.) [17] і на підставі проведеного аналізу судової практики доходить висновку, що суди неоднорідно підходять до вирішення досліджуваної проблематики та неоднаково (неоднорідно) застосовують норми матеріального права у правовідносинах, пов'язаних із відновленням прав осіб у зв'язку із ліквідацією суб'єкта владних повноважень у справах, ускладнених публічним правонаступництвом.

В.Ю. Ключкович у статті «Поняття судової дискреції як елемента правозастосування суду: теоретико-правовий аспект» [28] розглядає проблематику судової дискреції (розсуду) як елемента правозастосування суду з позицій науки теорії держави і права. Автор виокремлює наукові підходи до розуміння дефініцій «судовий розсуд», «дискреція», «дискреційні повноваження». Пропонує авторське формулювання поняття «судова дискреція», ототожуючи його із поняттям «судовий розсуд».

М.С. Сусак у науковій публікації «Підстави та критерії процесуального розсуду адміністративного суду першої інстанції» (2020 р.) [29] на підставі узагальнення та порівняння чинного адміністративно-процесуального законодавства, судової практики досліджує питання підстав і критеріїв процесуального розсуду адміністративного суду першої інстанції. Автором на основі комплексного аналізу розкрито зміст понять, підстав і критеріїв процесуального розсуду адміністративного суду першої інстанції, а також запропоновано розширений перелік підстав і критеріїв процесуального розсуду, які притаманні саме адміністративному суду першої інстанції. У роботі визначено, що до основних підстав процесуального розсуду адміністративного суду першої інстанції віднесено:

застосування аналогії закону; застосування відносно визначених норм права; наявність юридичних колізій, суперечностей та прогалин в адміністративному законодавстві; складність адміністративної справи, неоднозначність її висновків, суперечність доказів тощо; норми права, що містять оціночні поняття. А у монографії «Процесуальний розсуд адміністративного суду першої інстанції: сутність та особливості реалізації» (2022 р.) [30] розкривається правова природа поняття розсуду адміністративного суду, поділ процесуального розсуду адміністративного суду першої інстанції через види об'єктів в умовах яких процесуальний розсуд діє, зокрема, запропоновано алгоритми, які визначають послідовність (черговість) дій судді адміністративного суду першої інстанції, його поведінку залежно від сформованих критеріїв та підстав процесуального розсуду. Особливу увагу приділено питанню послідовного дослідження й оцінки, тлумачення адміністративним судом першої інстанції критеріїв процесуального розсуду. Визначено методологію й алгоритм ухвалення адміністративним судом першої інстанції рішень на підставі процесуального розсуду. Здійснено ґрунтовний аналіз особливостей реалізації процесуального розсуду адміністративного суду першої інстанції в адміністративних справах за позовами щодо суб'єктів владних повноважень, за позовами суб'єктів владних повноважень, у компетенційних спорах, у справах щодо перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

Аналізуючи дані офіційного сайту Верховного Суду (розділ «Діяльність», підрозділ «Матеріали конференцій, презентації, інфографіки, конкурси» [31]), можна знайти презентації суддів КАС у складі ВС (наприклад, А.В. Жука «Особливості розгляду зразкових та типових справ», 17.11.2022 р., Я.О. Берназюка «Преюдиційність судового рішення в адміністративному судочинстві: між принципами правової визначеності та обов'язковості з'ясування всіх обставин справи» 14-18.11.2022 р., Н.В. Коваленко «Особливості розгляду справ у сфері містобудування та архітектурної діяльності», А.А. Єзерова «Перегляд судових рішень в адміністративних справах», 13-14.10.2022 р., О.А. Губської «Проблемні аспекти, пов'язані

з розглядом справ щодо проходження особами публічної служби», 16.11.2022 р., С.Г. Стеценка «Звернення до адміністративного суду. Розгляд адміністративних справ у порядку загального та спрощеного позовного провадження. Особливості розгляду типових та зразкових справ», 13.10.2022 р., Н.Є. Блажівської «Актуальна практика Верховного Суду в сфері оподаткування», 16.09.2022 р. та ін.), у яких також розкриваються окремі аспекти розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві.

Варто зауважити, що в наявності наукові роботи, в яких досліджуються особливості розгляду та вирішення окремих категорій адміністративних справ (зокрема, розгляд та вирішення адміністративних спорів у сфері використання природних ресурсів, податкових спорів, виборчих спорів, справ, пов'язаних з виконанням судових рішень, щодо прийняття дискреційних адміністративних актів, спорів, що виникають із публічної служби, справ, пов'язаних із адміністративними договорами, пенсійних спорів, соціальних спорів тощо) – наприклад роботи Є.В. Аблова [32], О.М. Бойко [33], М.П. Коваль [34], Р.В. Колосова [35], О.О. Кошкош [36], О.Л. Левчишиної [37], Ю.О. Легези [21], П.П. Марин [38], Н.Б. Писаренко [39], М.І. Смокович [40], Д.М. Цвіри [41] та ін., що також свідчить про фрагментарний аналіз розсуду судді під час розгляду адміністративних справ в адміністративному судочинстві.

Таким чином, на підставі аналізу доктринальних робіт, які можуть бути використані в якості підґрунтя для дослідження розсуду судді в адміністративному судочинстві, можна

виокремити умовні декілька напрямів такого дослідження: 1) наукові дослідження самого феномену розсуду взагалі, у тому числі в теоретико-правовому та окремих галузевих фахових аспектах (що дозволяє здійснити загальний аналіз поняття, визначити ознаки, дослідити генезу наукових поглядів, з'ясувати структуру правової основи регулювання зазначених відносин, провести класифікаційний розподіл на види і виокремлення певних критеріїв тощо); 2) наукові дослідження ресурсу розсуду судді під час розгляду справ в адміністративному судочинстві з урахуванням результатів наукових досліджень вчених-фахівців у сфері адміністративного права та процесу (що дозволяє з'ясувати специфіку розсуду судді саме у визначеній сфері, виявити проблеми у правозастосуванні і сформулювати можливі шляхи їх подолання). Такі напрямки свідчать про посилення спеціалізації доктринальних досліджень, що характеризується зосередженням уваги відносно окремих особливостей розсуду судді саме в адміністративному судочинстві. Виокремлення вказаних напрямків та їх специфіки дозволяє встановити певну тенденцію протягом попереднього десятиліття (2012-2022 р.р.) щодо спеціалізації доктринальних досліджень в контексті розсуду судді в адміністративному судочинстві і ці тенденції треба зберегти і надалі, а також забезпечити: а) поглиблене доктринальне вивчення феномену розсуду судді в адміністративному судочинстві, його меж; та б) з урахуванням цих досліджень як наукової бази для вдосконалення положень законодавства, яке встановлює такі межі і правила, а поряд з тим і практики його застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зверев Є.О. Тлумачення міжнародних договорів національними судами: європейський досвід та українська практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 16 с.
2. Зміївська С.С. Судова практика як джерело формування та розвитку права (загальнотеоретичний аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2012. 20 с.
3. Котенко М.В. Системний спосіб тлумачення та його використання в судовій практиці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 20 с.
4. Рісний М.Б. Правозастосувальний розсуд (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2006. 16 с.
5. Росік Т.В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 20 с.
6. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2008. 38 с.

7. Глубоченко С.М. Концептуалізація поняття правозастосовчого судового розсуду. *Теорія і практика правознавства : Електронне наукове фахове видання Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Х.*, 2011. Вип. 1. С. 213-219. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2011/NULAU_1_2011.pdf.
8. Кобан О.Г. Тлумачення права судом як елемент правотворчості. *Альманах права*. 2021. Вип. 12. С. 153-164. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-12-_2021_.pdf.
9. Копитова О.С. Елементи судового правозастосування: загальнотеоретичні аспекти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 159-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2018_4_14.
10. Копитова О.С. Формалізм та реалізм як стилі судового тлумачення: теоретико-прикладний аспект. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 117-121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2020_11_23.
11. Шмаленя С. Теоретичні питання судового розсуду при вирішенні справ за аналогією права. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 126-128.
12. Бевзенко В. Зміст і види процесуального розсуду касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду. *Право України*. 2019. № 4. С. 114-135. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/11876.pdf>.
13. Бевзенко В.М. Межі процесуального розсуду адміністративних судів у справах про повернення помилково та/або надміру (сплачених) зарахованих до бюджету митних платежів. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 4(10). С. 193-210.
14. Білоус О.В. Принципи тлумачення понять і категорій адміністративного судочинства. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2020. т. 1. № 1(67). С. 77-83.
15. Блажівська Н.Є. Принципи тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. №. 1. С. 55-62.
16. Глухий О.Г. Співвідношення розсуду судді адміністративного суду й застосування оціночних понять податкового права України при вирішенні податкових спорів. *Вісник Запорізького національного університету. Серія : Юридичні науки*. 2012. № 4 (1). С. 150-158.
17. Дорохіна Ю.А. Зміст процесуального розсуду адміністративного суду у справах, ускладнених публічним правонаступництвом. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2019. Т. 30(69), № 1. С. 58-63. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2019/13.pdf.
18. Коваль М., Сеньків О. Механізм реалізації судового розсуду в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 64-68.
19. Кравченко І.О. «Судова правотворчість» в адміністративному судочинстві та її особливості. *Приватне та публічне право*. 2021. № 2. С. 50-55. URL: http://www.pp-law.in.ua/archive/2_2021/11.pdf.
20. Кузьменко В., Нижний А. До питання про співвідношення компетенції адміністративних судів при вирішенні публічно-правових спорів та дискреційних і виключних повноважень суб'єктів владних повноважень. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2013. № 2. С. 33-42.
21. Легеза Ю.О. Окремі проблеми розгляду та вирішення адміністративних спорів у сфері використання природних ресурсів. *Юридична Україна*. 2020. № 2. С. 83-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2020_2_13.
22. Семеній О.М. До питання обсягу свободи та меж судового розсуду адміністративного суду. *Приватне та публічне право*. 2018. № 1. С. 93-98. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/2020/scachano/PPP/PPP2018n1/93.pdf>.
23. Сеньків О.І. Судовий розсуд в адміністративному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2012. 20 с.
24. Смокович М.І. Незалежність судді як складова принципу верховенства права. *Юридична Україна*. 2018. № 5-6. С. 14-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2018_5-6_4.
25. Стеценко С.Г. Адміністративне судочинство в контексті новітньої доктрини адміністративного права. *Актуальні проблеми адміністративно-правової науки (до 95-річчя з дня народження Р.С. Павловського) : III Харк. міжнар. юрид. форум : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 26 верес. 2019 р. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Херсон : Гельветика, 2019. С. 80-83.*
26. Сусак М.С. Судові рішення адміністративного суду першої інстанції та процесуальний розсуд. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. Т. 1. Вип. 41. С. 107-111.
27. Коломоєць Т.О., Немченко В.О. Внутрішнє переконання судді в адміністративному процесі: теоретико-правовий та праксеологічний аспект формування : монографія. Запоріж. нац. ун-т. Херсон : Гельветика, 2013. 179 с.
28. Ключкович В.Ю. Поняття судової дискреції як елемента правозастосування суду: теоретико-правовий аспект. *Право.ua*. 2019. № 3. С. 24-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2019_3_6.

29. Сусак М.С. Підстави та критерії процесуального розсуду адміністративного суду першої інстанції. *Публічне право*. 2020. № 3(39). С. 123-134. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/39/pdf/13.pdf>.

30. Сусак М.С. Процесуальний розсуд адміністративного суду першої інстанції: сутність та особливості реалізації : монографія. Київ : ВД «ДАКОР» 2022. 240 с.

31. Офіційний сайт Верховного Суду URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/konferencii/>

32. Аблоу Є.В. Особливості підсудності та строків вирішення адміністративних справ, пов'язаних із проходженням публічної служби в Україні. *Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове фахове видання*. 2020. № 1. С. 291-293.

33. Бойко О.М. Адміністративне судочинство як процесуальний порядок розгляду та вирішення спорів, що виникають з адміністративних договорів. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2, ч. 1. С. 136-146.

34. Коваль М.П. Адміністративний судовий процес та особливості розгляду деяких спорів : навчальний посібник у схемах. Одеса : Юрид. літ., 2020. 216 с.

35. Колосов Р. Деякі аспекти розгляду та вирішення пенсійних справ у порядку адміністративного судочинства. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом* : зб. матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 вересня 2020 р.) / редкол.: М.І. Смокович (голов. ред.). Київ, 2020. С. 391-394.

36. Кошкош О.О. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних з виконанням судових рішень і рішень інших органів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Кривий Ріг, 2018. 20 с.

37. Левчишина О.Л. Розгляд та вирішення в адміністративному судочинстві України публічно-правових спорів за участю організацій саморегульованих професій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : 2019. 18 с.

38. Марин П.П. Звільнення з публічної служби як категорія адміністративних справ. *Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове фахове видання*. 2019. № 6. С. 289-291.

39. Писаренко Н.Б. Межі судового контролю щодо дискреційних адміністративних актів: практика ЄСПЛ та українські реалії. *Вісник національної асоціації адвокатів України*. 2018. № 4. С. 8-13

40. Смокович М.І. Аспекти застосування матеріального і процесуального законодавства під час розгляду та вирішення справ, пов'язаних із процесом виборів Президента України / М.І. Смокович, В.С. Галайчук, С.В. Кальченко. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. ст. / відп. ред. М.І. Цуркан. Київ : Юрінком Інтер, 2012. С. 190-249.

41. Цвіра Д.М. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із вирішенням податкових спорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2018. 20 с.